

برنامه‌ریزی راهبردی توسعه محلات دارای فقر شهری، با استفاده از تکنیک (AIDA) (مطالعه موردی: بافت فرسوده اهواز)

امیر نظرپور دزکی^۱

دکتر طاهر پریزادی^۲

سعید حیدری نیا^۳

رضا نظرپور دزکی^۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۶/۲۰

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۱/۱۷

چکیده:

شهرنشینی به عنوان دومین انقلاب در فرهنگ انسان، باعث دگرگونی در روابط متقابل انسان‌ها و محیط شده است. در دهه‌های اخیر به موازات نظریه‌های توسعه پایدار و توسعه پایدار شهری ایده ارتقای کیفیت زندگی که خود موجبات زیست‌پذیر بودن شهرها را سبب می‌شود جای خود را در ادبیات برنامه‌ریزی شهری باز کرده است و به همین دلیل قابلیت برخورداری از خصوصیات زیست‌پذیری برای شهرها و به ویژه کلانشهرها ضرورت یافته است. هدف این پژوهش بررسی قابلیت زیست‌پذیری مناطق کلانشهر اهواز در راستای توسعه پایدار است. روش تحقیق، توصیفی تحلیلی با هدف کاربردی می‌باشد. داده‌های موردنیاز برای تحلیل از نوع کمی و کیفی می‌باشند. که با استفاده از مدل تاپسیس به تحلیل آن‌ها پرداخته شده است. داده‌ها با بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS، ARCGIS، و مدل TOPSIS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. جامعه آماری شامل مناطق و شهروندان کلانشهر اهواز می‌باشند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که در میان مناطق کلانشهر اهواز منطقه ۲ با امتیاز ۰٫۷۴، به نسبت سایر مناطق در وضعیت برخورداری در قرار دارد و منطقه ۷ با امتیاز ۰٫۲۵، در بدترین وضعیت زیست‌پذیری قرار دارد. و در میان ابعاد بکار رفته در پژوهش حاضر بعد زیست محیطی با امتیاز ۰٫۶۳، بیشترین تاثیر را در وضعیت زیست‌پذیری کلانشهر اهواز داراست. که با این روند کنونی به سمت توسعه پایدار پیش نخواهد رفت.

کلید واژگان: توسعه پایدار، توسعه پایدار شهری، زیست‌پذیری، شهر اهواز

^۱ کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه خوارزمی تهران

^۲ استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه خوارزمی تهران

^۳ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه خوارزمی تهران

heydarinia.1367@yahoo.com

^۴ کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری دانشگاه چمران، اهواز

۱- مقدمه

تحولات سریع شهرنشینی به‌عنوان پدیده غالب قرن ۲۱ می‌باشد، فضای شهرها در ابعاد و وجوه مختلف دچار تغییرات مهم بسیاری نموده است. از آنجاکه کشورها و جوامع جهان سوم قابلیت و توانایی هماهنگ شدن با این تحولات و تغییرات سریع که نتیجه توسعه فناوری و به‌تبع آن مدیریت نظام‌مند در کشورهای پیشرفته و توسعه می‌باشند را ندارند در نتیجه، شهرهای این جوامع با مشکلات اساسی همچون؛ فقر، بدمسکنی، فرسودگی، بی‌عدالتی در فضا، ساختارهای ناکارآمد شهری خدمات‌رسانی نامناسب، زیرساخت‌های ضعیف و... روبرو می‌شوند. یکی از مسائل مهمی که در نتیجه تحولات سریع و به دنبال آن برنامه‌ریزی نامناسب در کلان‌شهرها به وجود آمده، مشکل افت کیفیت بافت، فرسودگی و به دنبال آن فقر شهری می‌باشد. در نظریه‌های برنامه‌ریزی، فقر شهری به‌عنوان یک پدیده چندبعدی که نماد کالبدی و تمرکز اصلی آن را در پهنه مناطق مسئله‌دار و نابسامان شهری همچون بافت فرسوده، سکونتگاه‌های غیررسمی، سکونت در محدوده حاشیه‌ای شهرها می‌بینیم مستلزم رویکردی مناسب برای برنامه‌ریزی در جهت حل مسائل، توسعه و توانمندسازی در همه ابعاد می‌باشد (سرور، روستا؛ ۱۳۸۹: ۲)؛ اسکان غیررسمی و بافت‌های ناکارآمد و فرسوده از جمله پدیده‌های ناشی از گسترش شهرنشینی سریع و از جلوه‌های بارز فقر شهری هستند که در شکلی برنامه‌ریزی نشده و خودرو درون یا اطراف شهرها ظاهر می‌شود. بافت‌های غیررسمی و نابسامان شهری با تجمعی از افراد کم‌درآمد و فقیر، شیوه‌ای از شهرنشینی ناپایدار تلقی می‌شوند و زمینه‌های مناسبی برای بروز آسیب‌های اجتماعی به وجود می‌آورند. در برخورد با مسائلی مانند فرسودگی و فقر شهری نیازمند برنامه‌ریزی مناسب و کارآمدی هستیم؛ بنابراین، در برنامه‌ریزی شهری، تهیه برنامه توسعه راهبردی مقدم بر تهیه طرح‌های توسعه کالبدی است. به‌ویژه آنکه با توجه خاص برنامه‌های توسعه راهبردی به واقعیت‌گرایی در تصمیمات نهایی و جلب توافق و تعهد جمعی برای انجام آن‌ها، می‌توانند طرح‌های توسعه را به میزان بسیار زیادی به واقعیت، امکانات، محدودیت‌ها و... نزدیک و تحقق‌پذیری آن‌ها را عملی‌تر نمایند (عربی و همکاران؛ ۱۳۹۱: ۶). توجه به نوسازی بافت‌های فرسوده شهری برای ارتقای بهره‌وری شهری، کاهش خسارات ناشی از وقوع احتمالی زلزله، تحقق عدالت اجتماعی، رفع فقر و محرومیت‌های ساکنین این بافت‌ها و استفاده از پتانسیل‌های شهری امری ضروری است (Benham et al, 2004). اصولاً شرایط محیط‌زیست محلات فقیرنشین به‌واسطه عواملی همچون فقر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگ خاص حاکم بر این محلات و عدم خدمات‌رسانی شهری به این محلات و... همواره از کیفیت قابل قبولی برخوردار نمی‌باشد (صداقت رستمی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۱۲). در صورتی‌که به مباحث شهرنشینی، رشد و توسعه شهری و نحوه کیفیت آن توجه نگردد بدون شک، روند این تحولات به نفع محیط شهر و شهروندان ساکن در آن نخواهد بود. رئیس پیشین بانک جهانی، «رابرت مک نامارا» در اهمیت توجه

به این مسئله می‌گویند که اگر شهرها با فقر، برخورد سازنده‌تری را آغاز نکنند، ممکن است فقر برخوردی ویرانگر را با شهرها شروع کند (صرافی، مظفر، ۱۳۸۲: ۳-۶). بافت قدیمی و مرکزی کلانشهر اهواز نیز با مشکل فرسودگی و فقر شهری در بسیاری از محلات و مناطق شهری مواجه می‌باشد. فقر شهری از ابعاد مختلف باعث افزایش فشار هزینه‌های مدیریتی، زیرساختی به متولیان شهری شده و از طرفی دیگر باعث نابودی و اسراف منابع و سرمایه‌ها در این شهر شده است. لذا این پژوهش جهت ارائه راهبردهای عملیاتی مناسب برای نیل به توسعه محلات فرسوده و دستیابی به راه حل مسئله فقر شهری موجود در محلات مورد نظر انجام شده است. ضعف مدیریت شهری و سبقت شهرنشینی بر شهرسازی و ضعف ساختارهای زیربنایی شهری از جمله مهم‌ترین مشکلات محلات هدف برنامه‌ریزی بوده است که محققین با نگرش بر شرایط کالبدی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و مدیریتی، ظرفیت‌های توسعه محلات را با ارائه پروژه‌های مدیریتی و عملیاتی پیشنهاد نموده‌اند. همچنین سیاست‌های برنامه‌ریزی برای توسعه هدفمند محلات و نیاز به بازسازی، بهسازی و رفع نابرابری‌ها در برخورداری از امکانات و زیرساخت‌های شهری از جمله اهم اهداف و راهبردهای توسعه محلات هدف می‌باشد.

۲- پیشینه پژوهش و مبانی نظری

شهرهای قرن بیست و یکم بدون تردید با چالش‌های بزرگی مواجه خواهند بود که یکی از مهم‌ترین آن‌ها تمرکز فقر در آن‌هاست. به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، با سرعت بیشتر و حجم بالاتری در حال گسترش است (UNFPA, 2007: 15). مشکینی و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی تحت عنوان سنجش نابرابری و فقر شهری در محلات اسکان غیررسمی و رسمی به این نتیجه رسیده است که پراکنش فقر شهری در بعد اقتصادی ملموس‌تر است که نتیجه توزیع نابرابر درآمد و ثروت بین اقشار مختلف جامعه در سطح کشور و شهر زنجان می‌باشد. مطالعات حاجی نژاد (۱۳۸۹) در بافت قدیم شهر شیراز نشان داد که سطح رضایت شهروندان از کیفیت محیط در بافت فرسوده در حد مطلوبی قرار ندارد و مقایسه دو بافت جدید و قدیم شیراز از تفاوت معنی‌داری برخوردار نمی‌باشد. رهنما (۱۳۸۸) در کتاب برنامه‌ریزی مناطق مرکزی شهرها در زمینه بافت فرسوده شهرها و تعیین شاخص‌های اجتماعی و کالبدی این مناطق شهری مطالعات سودمندی انجام داده است. یوسفی (۱۳۷۹) در تحقیقی به‌عنوان تحلیلی بر سازمان فضایی- کالبدی بافت قدیم شهر اصفهان - مطالعه موردی، محله پشت مسجد امام، باهدف مطالعه و شناسایی عمیق و دقیق جغرافیایی بخشی از بافت قدیمی شهر اصفهان در جهت کمک به برنامه ریزان شهری، شهرسازان و مدیران شهری برای وضع مسائل و مشکلات آن انجام داده است. رهنما (۱۳۷۵) در رساله دکتری خود با عنوان احیاء بافت قدیم و توسعه شهری (نمونه موردی: بافت‌های مسکونی مرکز شهر مشهد)، با استفاده از تئوری اصالت بخشی، قانونمندی حاکم بر فرایند رکود و عقب‌ماندگی یکی از محلات مسکونی شهر مشهد که بیشتر بر عامل انسانی تکیه دارد تا فیزیکی؛ را مورد بررسی و تحقیق قرار داده است. اسماعیل‌پور

و دیگران در پژوهشی با عنوان بازآفرینی بافت‌های فرسوده شهری با تأکید بر بسیج اجتماعی؛ به بررسی کاربرد بازآفرینی شهری به‌منظور کاهش مجموعه عوامل ایجاد و تقویت‌کننده فقر و محرومیت در محله کشتارگاه یزد پرداخته و به این نتیجه رسیدند که پدیده فقر اقتصادی، فقر اجتماعی-فرهنگی و فقر خدماتی به‌طور نسبی بر این سکونتگاه انسانی حاکمیت دارد و مردم عزم جدی برای همکاری و مشارکت در مراحل مختلف پروژه‌های فقرزدایی را دارند و بالاخره راهبرد بسیج اجتماعی شیوه مناسبی برای ارتقا شرایط مردم و سکونت در محله کشتارگاه است (شاطریان، ۱۳۹۱: ۱۲۳). همچنین آلپویی و مانول به بررسی کیفیت زندگی و سرمایه‌گذاری برای آینده، سازگار ساختن خانه‌ها با نیازهای مردم، ارتقاء تصویر ذهنی مردم از محله و بهبود شبکه ارتباطات ساختمان اجتماعی و درک امنیت به‌عنوان اهداف اساسی در بازآفرینی شهری یکپارچه پرداخته است (Alpopi & Manole, 2014).

در حقیقت برنامه‌ریزی راهبردی، فرایندی است که راه‌های اصلی و اساسی برای رسیدن به اهداف را ترسیم می‌کند و ابزارهای لازم را برای این مأموریت را فراهم می‌کند (سعید نیا، ۱۳۸۲: ۳۸). رویکرد نوینی از برنامه‌ریزی راهبردی، بنام راهبردهای توسعه شهر در دهه اخیر برای حل مشکلات شهری مطرح شده است، که به‌وسیله اتحادیه شهرها (City alliance) و بانک جهانی (World bank) حمایت می‌شود و از طریق به‌کارگیری تکنیک‌های مشارکتی و ظرفیت‌سازی اجتماعی سعی در توسعه پایدار شهری دارد (استادی، توکلی نیا، صرافی، ۱۳۸۷: ۳۹). قدم اول در برنامه‌ریزی نیز شناخت وضع موجود (محدوده مورد مطالعه) و مرحله بعدی اتخاذ تصمیمات درست بر مبنای نتایج حاصل از شناخت وضع موجود است، زیرا به قول ترنر، عدم توجه به وضع موجود در فرایند برنامه‌ریزی «ساختن خانه بر زمین ناپایدار است» (ترنر، ۱۳۷۶: ۱۲۷). برنامه‌ریزی راهبردی توسعه شهری رویکرد نوینی در برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه و عمران شهری است که با اتکا به اصول توسعه پایدار شهری بر ترسیم چشم‌انداز، تدوین اهداف توسعه، رویارویی همه‌جانبه با مسائل اساسی شهر، استفاده بهینه و اثربخش از منابع کمیاب (حفاظت و اعتلای کیفیت محیط) و دستیابی به نتایج مناسب برای عموم (تأکید بر اجرا و مشارکت) استوار است؛ و جهت توسعه یک شهر را با استفاده از وضع موجود آن و تحلیل SWOT مشخص می‌کند. این رویکرد به شهر کمک می‌کند تا به حوادثی که خیلی سریع اتفاق می‌افتد پاسخ دهد و تغییرات را مدیریت کند تا کیفیت زندگی را ارتقاء دهد. برنامه‌ریزی راهبردی شهری یک فرایند ایستا نیست بلکه باید تغییر کند تا موقعیت‌های متغیر در شهر را منعکس سازد و به‌ناچار قبل از اینکه این فرایند به جایگاه نهایی تصمیم برسد چند بار به جلو حرکت یا به عقب برمی‌گردد. طرح‌ها و برنامه‌های توسعه شهری اصلاً جایگزینی برای فرایند برنامه‌ریزی و طرح‌های فضایی پیشنهاد شده که در سطوح مختلف تهیه شوند نیست و فرایند برنامه‌ریزی استراتژیک، توسعه را در جهت ارجحیت استراتژیک که به‌وسیله همه بهره‌وران طی یک فرایند مشارکتی شناسایی شده است، هدایت می‌کند (برنامه‌ریزی عملیاتی شهرداری‌ها، گیلان،

۱۳۸۹: ۴). کاهش نابرابری در بهره‌مندی از منابع، دستاوردها و امکانات جامعه، یکی از معیارهای مهم و اساسی توسعه به شمار می‌رود. در طول دهه‌های اخیر اثربخشی و تقابل عوامل اقتصادی - اجتماعی و جمعیتی بر یکدیگر، ضمن تغییر در فضای ساخته‌شده شهری، نواحی اطراف را نیز در مقیاسی وسیع با سیمای کاملاً جدید فضای کالبدی شهر افزوده و بدین ترتیب تعادل و پیوستگی سنتی فضای کالبدی و نقش عناصر مهم آن درهم‌شکسته شده است. همچنین سیاست‌گذاری‌های دوگانه و مغایر در احداث واحدهای مسکونی ارزان‌قیمت و گسترش روزافزون محدوده خدماتی شهرها باعث گردیده عملاً محدوده بافت‌های فرسوده که عمدتاً در مناطق مرکزی شهرها واقع گردیده و از زیرساخت‌های مناسب شهری نیز برخوردارند، از دید متصدیان و سیاست‌گذاران امر توسعه مسکن مخفی مانده و عملاً به فراموشی سپرده‌شده‌اند (فتحی بیرانوند، ۱۳۸۷: ۱). امروزه، مفهوم فقر شهری نه تنها به معنای نداشتن سرپناه، شغل و درآمد و دسترسی به خدمات عمومی و اجتماعی شهری و عدم امنیت دارایی‌های فردی است، بلکه بیش از آن وابستگی و عدم اقتدار شهروندان در تصمیم جهت انتخاب فرصت‌های لازم برای ابتکار در توسعه و ارتقاء است. جهت شناخت و سنجش دامنه و ابعاد فقر شهری می‌توان به جزئیات بیشتری توجه نمود. بنا به پویایی فرآیند توسعه، بازشناسی و تعریف، مفهوم فقر شهری، سنجش و تعیین ابعاد، نماگرها و شاخص‌های آن کار آسانی نخواهد بود و نیازمند داده‌های مناسب و سری‌های زمانی و تجزیه و تحلیل آن در حوزه‌های مختلف از جمله در حوزه‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی است (مجیدی خامنه، محمدی، ۱۳۸۴: ۱۳۹). به طوری که بی‌خانمانی نشان دهنده افراطی‌ترین مظهر فقر در مناطق شهری است (پرسچیو، 2012: 226). فقر پدیده‌ای اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی است که از نبود حداقل‌های نیاز انسانی یا ناتوانی در تأمین آن، ناشی می‌شود. فقیر کسی است که قابلیت و توانایی کافی برای تأمین نیازهای اساسی زندگی ندارد (راغفر و صانعی، ۱۳۸۹). فقر حاصل نابرابری زیاد اجتماعی است (زنوز، ۱۳۷۹). از این منظر، مناطق شهری را تضادهای اقتصادی و اجتماعی مشخص می‌کند و این تضادها باعث شکل‌گیری نابرابری در توزیع فضایی امکانات در سطح بلوک‌های شهر می‌شود (Moser.1996) و به نوعی، به نابرابری فضایی می‌انجامد. به دلیل رشد فقر شهری و عمیق‌تر شدن شکاف طبقاتی در شهرهای بزرگ، گروه‌های کم‌درآمد در قالب اجتماعات محلی و در فضاهای جغرافیایی خاص شکل گرفته‌اند، این گروه‌ها از روند کلی توسعه برکنار مانده و به اصطلاح، به حاشیه رانده‌شده‌اند (به نقل از ایران‌دوست، ۱۳۸۷). بیکاری در کشورهای در حال توسعه به‌عنوان یکی از عوامل اصلی ایجاد و گسترش فقر به شمار می‌شود (ضرابی و شاهپوندی، ۱۳۸۹: ۲۲). به‌طور کلی می‌توان نتیجه گرفت که موارد زیر منجر به ایجاد فقر شهری می‌شود:

- دسترسی محدود به فرصت‌های شغلی و درآمدی؛
- مسکن نامناسب و کیفیت پایین خدمات و زیربنای و روبناهای پایه و محدودیت دسترسی به خدمات متعارف شهری؛

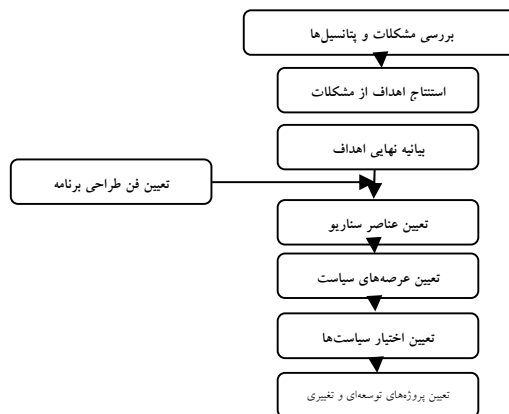
- قرار گرفتن در معرض آسیب‌های زیست‌محیطی؛
 - عدم دسترسی و یا دسترسی محدود به سازوکارهای تأمین اجتماعی و خدمات اجتماعی؛ و
 - عدم دسترسی و یا دسترسی محدود به خدمات درمانی و بهداشتی و فرصت‌های آموزشی.
 با مشخصه‌هایی چون درجات تجاری سازی بالا، خطرات سلامتی و محیطی بالاتر، گسیختگی اجتماعی، جرم و جنایت، تضادها و برخوردها با حکومت و... شناخته می‌شوند (زاینال، گورمیت، نوراستوری و جمالی، ۲۰۱۲: ۸۲۷).
 فقر شهری تنها محدود به ویژگی‌های نامبرده نیست و اشاره به شرایط ناپایدار منجر به آسیب‌پذیری و ناتوانی در مقابل آسیب‌ها دارد.

۳- روش‌شناسی پژوهش

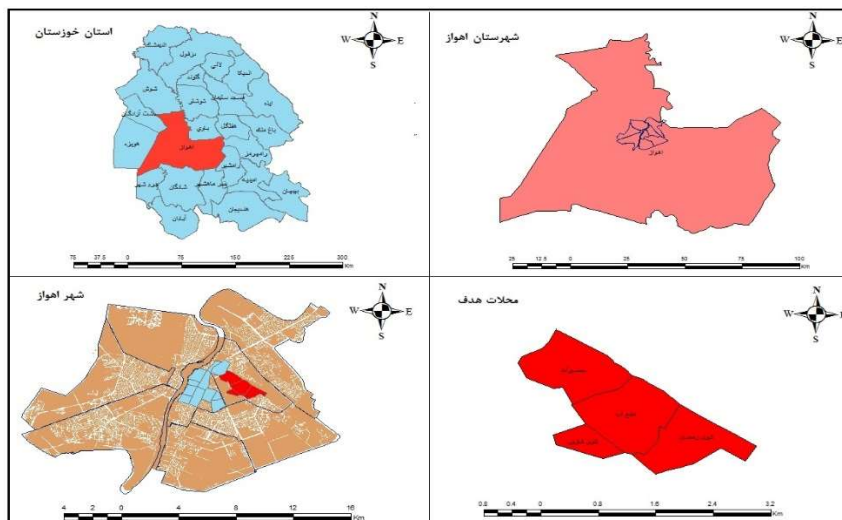
این تحقیق بر مبنای هدف از نوع تحقیقات کاربردی _ راهبردی است و برحسب روش‌های گردآوری داده‌ها از نوع تحقیقات توصیفی-تحلیلی و روش گردآوری اطلاعات آن «اسنادی و مشاهده میدانی» است. جامعه آماری این پژوهش، محلات فرسوده مناطق یک و هفت کلانشهر اهواز شامل ۱۵ محله می‌باشد که درنهایت ۴ محله هدف برنامه‌ریزی از بین محلات مذکور انتخاب شدند. اطلاعات موردنیاز به‌طور عمده از منابع کتابخانه‌ای مراکز علمی همچون دانشگاه‌ها، سازمان‌ها، مؤسسات و مراکز تحقیقاتی، شبکه‌ها و پایگاه‌های اطلاع‌رسانی داخلی و بین‌المللی (Internet)، آمارنامه‌ها، نتایج سرشماری‌ها و اطلاعات رسمی ادارات و سازمان‌های مربوطه، طرح‌های توسعه شهری تهیه‌شده توسط مهندسين مشاور، بررسی‌های میدانی و مصاحبه با مردم و مسئولین محلی گردآوری شده است. جهت انجام مقدمات این پژوهش، ابتدا نسبت به اخذ داده‌های بلوک‌های سرشماری سال ۱۳۹۰ اهواز و نقشه کاربری‌های شهری اقدام گردید. در ادامه با استفاده از این منابع داده‌ای به‌دست‌آمده، نسبت به بررسی و تحلیل ابعاد فقر شهری در ۵ بعد و ۵۰ شاخص یا سنجه در ۱۵ محله واقع در محدوده بافت فرسوده مشترک بین مناطق ۱ و ۷ کلان‌شهر اهواز با استفاده از نرم‌افزار Excel نسبت به پردازش داده‌ها پرداخته شد و ارزش شاخص‌های نهایی تعیین و سپس با استفاده از نرم‌افزار spss نسبت به معکوس سازی شاخص‌های منفی و استانداردسازی آن‌ها اقدام و در ادامه با استفاده از مدل آنتروپی نسبت به وزن دهی شاخص‌های فقر شهری پرداخته شد و درنهایت با استفاده از مدل تاپسیس به تحلیل شاخص‌های وزن دهی شده در مرحله قبل، اقدام و محلات برخوردار و عدم برخوردار شهری متناسب شاخص‌های فقر شهری و رتبه‌بندی آن‌ها مشخص شد و درنهایت محلاتی (۴ محله) که بدترین وضعیت را در بین ۱۵ محله مورد مطالعه داشته‌اند، بعنوان محلات هدف برنامه‌ریزی شناسایی شدند. بامطالعه منابع کتابخانه‌ای و استفاده از مدل‌های شناخت ابعاد و شاخص‌های شناسایی محلات دارای فقر شهری و همچنین از نظرات ۵ نفر (خبره، صاحب‌نظر

و متخصص) از اساتید و دانشجویان دکتری رشته‌های جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، شهرسازی، جامعه‌شناسی، اقتصاد، معماری نسبت به تشخیص، تلخیص و تأیید ابعاد و شاخص‌های تأثیرگذار بر شناسایی محلات هدف استفاده گردید. تکنیک مورد استفاده در این پژوهش، تکنیک تحلیل عرصه‌های تصمیم‌گیری مرتبط (AIDA) است که جهت برنامه‌ریزی برای شناسایی بهترین راهبرد توسعه محلات و حل مسئله فقر شهری در محلات هدف برنامه‌ریزی، بکار گرفته شد.

نمودار (۱): مراحل انجام کار

شهر اهواز مرکز استان خوزستان می‌باشد که ارتفاع آن از سطح دریا ۱۸ متر است (معاونت برنامه‌ریزی و توسعه شهرداری اهواز، ۱۳۹۱: ۹) (معروف نژاد، ۱۳۹۰: ۶۹). وسعت کلان‌شهر اهواز در محدوده قانونی شهری ۲۲۲ کیلومترمربع می‌باشد (نظریور دزکی، ۱۳۹۳: ۶۳) که به‌وسیله رودخانه کارون به دو قسمت شرقی و غربی تقسیم می‌شود. جمعیت کلان‌شهر اهواز در اولین سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۳۵) برابر ۱۲۰۰۹۸ نفر و در آخرین سرشماری یعنی (۱۳۹۵) برابر با یک میلیون و سیصد دو هزار نفر بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵)؛ که با این جمعیت در جایگاه هفتمین کلان‌شهر پرجمعیت ایران قرار گرفت. بر پایه تازه‌ترین آمار رسمی، ۳۲ درصد مردم استان خوزستان در کلان‌شهر اهواز زندگی می‌کنند. از این جمعیت ۳۵ درصد در حاشیه شهر زندگی می‌کنند و از این‌رو پس از کلان‌شهر مشهد، اهواز جایگاه دوم حاشیه‌نشینی را داراست (حیدری نیا، ۱۳۹۳: ۸۴).

شکل (۱): موقعیت محدوده مورد مطالعه

۴- یافته‌های پژوهش و بحث

جهت شناسایی و تشخیص محلات دارای فقر شهری در منطقه ۱ و ۷ شهرداری اهواز، از روش وزن دهی آنتروپی و تکنیک رتبه‌بندی تاپسیس در نرم‌افزار Excel استفاده شده است که در جدول (۱) به رتبه‌بندی نهایی محلات اکتفا شده و از آوردن سایر اطلاعات غیر ضروری خودداری شده است. جدول (۱) رتبه‌بندی محلات فرسوده منطقه ۱ و ۷ اهواز با توجه به شاخص‌های فقر شهری

رتبه	نتیجه نهایی تاپسیس	محلات
10	0.06	آسیاباد
4	0.4	آخراسفالت
11	0.06	آزادشهر
15	0.02	کوی رمضان
8	0.08	یوسفی
9	0.07	باغ شیخ
14	0.03	کوی کارون
3	0.18	صابئین مندائی
12	0.05	منبع آب
1	0.57	عبدالحمید
6	0.09	سی متری
2	0.25	باغ معین
13	0.05	حصیرآباد
7	0.09	نیوسایت
5	0.09	زیباشهر

با توجه به تحلیل‌های انجام‌شده در مدل تاپسیس بر روی شاخص‌های فقر شهری و رتبه‌بندی آن‌ها، در نهایت محلات منبع آب، حصیرآباد، کوی کارون و کوی رمضان به‌عنوان محلات هدف برنامه‌ریزی انتخاب شدند و از این مرحله به بعد تمام بررسی‌ها و تحلیل‌ها در راستای این ۴ محله می‌باشد.

تدوین اهداف برنامه‌ریزی

تعیین هدف یکی از مراحل اساسی در فرآیند برنامه‌ریزی شهری می‌باشد؛ بنابراین؛ روند کلی این پژوهش بر پایه اهداف کلی زیر بنا شده است؛

اتخاذ سیاست مناسب جهت برقراری تعادل جمعیتی در بافت‌های فرسوده

سازمان‌دهی فیزیکی، کالبدی، اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و مدیریتی

تقویت سیستم مدیریت محلی توسط شهروندان در محلات هدف،

برنامه‌ریزی نوسازی محلات فرسوده هدف با توجه به اهداف برنامه‌ریزی راهبردی،

حفظ ارزش‌های بافت و احیای فضایی و عملکردی آن‌ها

ایجاد هماهنگی بین دستگاه‌های مؤثر در برنامه‌ریزی بافت محله

حفظ ارزش‌های فرهنگی و ارتقای سطح عملکردی آن

ارتقای سطح فرهنگی - اجتماعی افراد ساکن در بافت‌های فرسوده محلات هدف

شرح مدل؛ تکنیک تحلیل عرصه‌های تصمیم‌گیری مرتبط (AIDA)

تکنیک تحلیل عرصه‌های تصمیم‌گیری مرتبط یکی از تکنیک‌های مهم نظام برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای است که شروع تفکر اجرای این تکنیک در کشور ایالات متحده آمریکا به اوایل دهه ۱۹۵۰ میلادی و در کشور انگلستان به اوایل دهه ۱۹۷۰ میلادی برمی‌گردد. این تکنیک به‌عنوان نقطه عطفی در برنامه‌ریزی از دهه ۱۹۸۰ میلادی در کشور انگلستان مورد توجه قرار گرفت، زمینه‌های موضوعی کاربرد آن نیز با استفاده از روش‌های جدید تعیین روابط پیچیده بین جنبه‌های مختلف برنامه‌ریزی و به‌خصوص در مورد ایجاد سیاست‌های برنامه‌ای ساختاری و استفاده از قاعده کلی انتخاب استراتژیک به‌منظور غلبه بر پیچیدگی مشکلات تأکید دارد. این تکنیک در نظام برنامه‌ریزی استراتژیک تکنیک مهمی محسوب می‌شود. این تکنیک در مرحله طراحی (شامل تعیین اختیار سیاست‌های اصلی، تولید استراتژی‌های آلترناتیو و تهیه برنامه) و در زمینه کاربرد توصیفی و پیش‌گویانه به کار می‌رود. این تکنیک با زمینه تئوریک تجربی و در زمینه‌های غیر فضایی به‌ویژه فعالیت‌های اقتصادی به کار می‌رود. میدان وسیعی که در فرآیند برنامه‌ریزی وجود دارد، سبب می‌شود که اتخاذ تصمیم در مورد یک پدیده یا مشکل، تأثیراتی بر تصمیمات اتخاذشده در مورد سایر پدیده‌ها بگذارد و تکنیک فوق به‌روشنی این ارتباطات را بیان می‌کند. این تکنیک تصویری، راه‌حل‌های مناسب ترکیبی را از میان تعداد زیادی از ترکیب انتخابات متفاوت تولید می‌کند و در یک‌زمان کلیه عرصه‌های تصمیم‌گیری مورد توجه قرار می‌گیرند. در این تکنیک به‌طور کلی تدوین اهداف بر اساس مسائل و مشکلات، تعیین راهبردها و ارائه پیشنهادها که در سه سطح تجریدی و

ارتباطات افقی و عمودی انجام می‌گیرد (کلانتری خلیل‌آباد و حاتمی نژاد، ۱۳۸۷: ۶۸-۶۷، به نقل از کلانتری خلیل‌آباد، ۱۳۸۴: ۸۸). در بالاترین سطح، عناصر سناریو و در سطح میانی عرصه‌های سیاست‌گذاری که دارای جزئیات بیشتری می‌باشد، قرار دارند و در پایین‌ترین سطح پروژه‌های پیشنهادی که به‌عنوان بیانیه اقدام‌ها تلقی می‌شوند قرار می‌گیرند. شرح روش کار در تکنیک

(AIDA) در شش گام به شرح زیر است:

گام اول) تعیین راهبردها از اهداف

گام دوم) تولید سناریوهای ممکن

گام سوم) ارزیابی و انتخاب سناریوی برتر

گام چهارم) تعیین عرصه‌های سیاست‌گذاری از اهداف و راهبردها

گام پنجم) تعیین اختیارات سازگار

گام ششم) تعیین پروژه‌های پیشنهادی (کلانتری خلیل‌آباد، ۱۳۷۸: ۲۴۸ - ۲۴۷).

استنتاج ویژگی‌ها، اهداف، مسائل و فرصت‌های بافت فرسوده

از آنجاکه مفهوم سنجش وضعیت در فرآیند برنامه‌ریزی شهری، سنجش توانایی بافت شهری و لایه‌های گوناگون آن در تأمین کیفیت‌های برنامه‌ریزی شهری است، نتایج حاصل از مطالعات و بررسی‌های اولیه انجام‌شده در شهر اهواز و بافت‌های فرسوده آن برخی از خصوصیات عمده این بافت‌ها را مشتمل بر مسائل و فرصت‌های موجود آشکار می‌سازد. در این بخش از پژوهش جهت تحلیل دقیق‌تر، ویژگی‌های عمده محدوده‌های بافت فرسوده اهواز که در مطالعات اولیه مورد بررسی قرار گرفته‌اند، در زمینه‌های کالبدی، عملکردی، ادراکی و بصری، زیست‌محیطی، ارتباطی و اجتماعی و جمعیتی ارزیابی می‌شود.

جدول شماره (۲): تعیین اهداف برنامه‌ریزی بر اساس مشکلات و پتانسیل‌ها

زمینه کلی	موضوعات فرعی	مشکلات	تشریح مشکلات	ریشه‌یابی مشکلات	پتانسیل‌ها	اهداف برنامه‌ریزی	
					۱	با تجلی کالبدی	فاقد تجلی کالبدی
ساختار مدیریتی	عاملین تصمیم‌گیری	-مدیریت شهری ناکارآمد و یکپارچه	- نبود یک ارگان به‌عنوان ناظر کلی در مدیریت شهر باعث عدم نظارت و سودمند نبودن طرح‌های شهری خواهد شد	- عدم وجود نهادی به‌عنوان هماهنگ‌کننده بین سازمان‌ها	-وجود نیروهای متخصص مدیریتی	-	لزوم پیاده‌سازی مدیریت کارآمد
		- تعدد مراکز تصمیم‌گیری - عدم وجود هماهنگی میان شورای شهر و شهرداری در زمینه‌های حل مسائل و مشکلات محلات هدف	- در حال توسعه حاضر چندین نهاد رسمی به‌طور همزمان در امر تصمیم‌گیری در زمینه برنامه‌ریزی برای حل مسائل شهری دخالت دارند ناهماهنگی بین این ارگان‌ها باعث بروز دوباره‌کاری و صرف هزینه‌های بسیار و درگیری‌های بین سازمانی خواهد شد.	-فقدان ساختار منسجم و سلسله‌مراتبی در امر برنامه‌ریزی و مدیریت محلات	-	- ایجاد هماهنگی بین دستگاه‌ها ی مؤثر در امر برنامه‌ریزی محلات هدف	

۱	تقویت شورایی محلات هدف	-	-	-عدم داشتن ابزار قدرت در اعمال قوانین نسبت نظارت در مناطق و محلات	بروز بی‌نظمی و بی‌برنامگی توسعه محلات	- عدم اقتدار کامل شهرداری در زمینه حل مسائل محلات هدف	
۱	- تفکیک وظایف در بخش‌های مختلف شهرداری	-	-	-عدم وجود برنامه مدون برای مدیریت محلات، ضعف در بدنه کارشناسی و نبود نیروهای متخصص در شهرداری	- عدم وجود نیروی کافی جهت رسیدگی به مشکلات محلات هدف	عدم نظارت و مدیریت مؤثر بر جریان برطرف کردن مسائل موجود در محلات هدف برنامه‌ریزی	
۱	اجرای پروژه‌ها ی تفکیکی زمین مطابق با قوانین شهرساز ی	وجود نیروهای متخصص در سطح شهر	-فعالیت‌های نامتجانس در بدنه مدیریتی -در حال حاضر شهرداری مناطق اهواز در خصوص نیروی متخصص و کارشناسی کمیود نیرو دارد. لذا شهرداری توان رسیدگی به همه مشکلات مناطق و محلات را ندارد.	-رهاشدگی فعالیت‌ها در بافت محدوده -انباشت نخاله‌ها و مواد آزاردهنده ساکنین -اقدامات خودسرانه ساکنین در تفکیک قطعات و ریز شدن قطعات	- عدم تناسب میان ساختار سازمانی شهرداری با نیازهای توسعه محلات هدف		
۲	ایجاد تشکلهای مردمی در محدوده محلات	- وجود همبستگی بین ساکنان	-عدم فرهنگ‌سازی و عدم وجود سازمان‌های مردمی -بی‌توجهی شورای شهر به نقش شهروندان	-عدم آشنایی شهروندان از نقش به سزای خود در اداره امور محلات	- عدم مشارکت شهروندان در امور عمران محلات - عدم تجهیز و سازمان‌دهی سازمان‌های مردمی (NGO) محلی		
۱	-استفاده از مهندسين مشاور و باتجربه و معتبر	- تهیه طرح تفصیلی شهر	- ناکافی بودن تخصص علمی و حرفه‌ای مشاوران - فاصله زمانی بسیار بین زمان تهیه طرح تا تصویب آن و ناکارآمد شدن طرح - عدم نظرسنجی از مردم در پروژه‌ها	نداشتن یک دید جامع و کلی به محلات و کاملاً خطی دیدن مسائل و فقدان دیدگاه چرخه‌ای به فرایند و ویژگی‌های شهر باعث تدوین طرح‌هایی غیرقابل انعطاف خواهد شد که در بیشتر زمینه‌ها قابلیت اجرایی نخواهد داشت. در طرح‌ها کمتر سمت‌وسوی توسعه متناسب با تمایلات توسعه‌ای مردم در نظر گرفته شده است.	- عدم تحقق پیشنهادات طرح جامع در زمینه ی کاربری‌ها و معابر - دیدگاه صرفاً کالبدی در تهیه طرح‌ها - عدم تناسب میان ضوابط طرح‌های مصوب و تمایلات توسعه‌ای در محلات	طرح‌ها ی توسعه شهری	
۱	تعریف پروژه‌های واقعی و سودآور در محلات هدف	-	-	نبود بودجه کافی برای اجرایی کردن طرح‌ها	-نیمه‌تمام ماندن اکثر طرح‌های توسعه‌ای و ناقص بودن و عدم اثربخشی	- عدم وجود بودجه کافی در جهت اجرایی کردن طرح‌ها	

ادامه جدول شماره (۲): تعیین اهداف برنامه‌ریزی بر اساس مشکلات و پتانسیل‌ها

زمینه کلی	موضوع ات فرعی	مشکلات	تشریح مشکلات	ریشه‌یابی مشکلات	پتانسیل‌ها	اهداف برنامه‌ریزی	
						با تجلی‌کالبدی	فاقد تجلی کالبدی
بعد اجتماعی	جمعیتی	- نبود بسترهای مناسب فعالیتی در محلات هدف	وجود فقر گسترده و عدم وجود زمینه‌ها جهت رسیدن به موقعیت بهتر	مهاجرت ساکنین دارای توانمندی مالی از محلات هدف به محلات توسعه‌یافته‌تر	وجود جوانان مستعد	-	سیاست‌های کنترلی جمعیت

					از آنجایی که بیشتر طرح‌های اجرایی در بافت‌های فرسوده بدون نظرسنجی از مردم تهیه می‌شوند، نوعی بی‌تفاوتی نسبت به مسئولین در اجرای طرح‌ها ایجاد شده است.	- عدم وجود روحیه مشارکتی در شهروندان - محلات هدف		
۲	- ایجاد تشکل‌های مدیریت مردمی	تأسیس مکان‌های خاصی برای NGO ها در سطح محلات	امکان ایجاد تعاونی‌های همکاری محله‌ای	- عدم افزایش آگاهی عمومی در رابطه با نقش شهروندان در مدیریت محلات	محلات هدف فاقد کاربری‌های فرهنگی همچون سینما، تئاتر، سالن اجتماعات و ... به تناسب سرانه نیاز جمعیت می‌باشد	- عدم وجود زیرساخت‌های لازم برای انجام فعالیت‌های فرهنگی در محلات هدف	فرهنگی	
۶	- توسعه خدمات فرهنگی در محلات هدف	- ایجاد فرهنگسراها	وجود زمین‌های بایر در بافت نقطه اتکا پرقوتی برای گسترش فعالیت‌های فرهنگی	توجه ناکافی سازمان‌های مرتبط در زمینه ایجاد بسترهای فرهنگی				
۱	توانمندسازی مهاجرین ساکنین	-	-	ضعف اقتصادی مهاجرین و گرانی مسکن در سایر محلات				
۵	- ایجاد هم‌گرایی محله‌ای -فرهنگ‌سازی در زمینه‌ی نیاز به ارتقا فرهنگ در شهرنشینی در محلات	-	وجود شهروندان با زمینه‌های پذیرشی بالای فرهنگی	فقدان وجود نهادهای حمایتی و تشویقی در زمینه افزایش آگاهی و فرهنگ شهروندان	مهاجرت جمعیت روستایی به داخل شهر و محلات هدف	وجود گروه‌های قومی مختلف در بافت محلات هدف		
۱	اعمال مدیریت لازم برای مقابله با جرائم	-بهبود روشنائی بافت	-	بافت ارگانیک و عرض کم معابر و نیز عدم روشنائی مناسب معابر می‌تواند از زمینه‌های جرم خیزی باشد.	-	- عدم امنیت کافی و وقوع جرائم در بخش‌هایی از محدوده به‌خصوص محلات فرسوده		
۳	- ایجاد کانون‌های اشتغال‌زایی متناسب نیاز زنان خانه‌دار در محلات	-	وجود زنان تحصیل کرده با تخصص‌های گوناگون	بسترهای ناکافی برای مشارکت زنان در محلات هدف به علت کم‌توجهی مدیران شهری به این مقوله	- مدیریت ناکارآمد و عدم وجود تمهیدات لازم جهت افزایش اشتغال زنان	- بهره‌مندی اندک زنان از زمینه‌های اشتغال		شاخص های کمی
۶	به‌کارگیری نیروی کار ماهر در بخش تجارت و سرمایه	جانمایی مناسب کاربری‌های تجاری و خدماتی	- امکان استفاده از فعالیت بخش تجارت و خدمات به‌عنوان بستری برای جذب سرمایه‌گذاری	- بسترسازی نامناسب برای جذب سرمایه‌ها در محدوده و عدم توجه به نیازهای محلات در بخش خدمات و تجارت - عدم اختصاص بودجه کافی در این بخش‌ها	- عدم انگیزه لازم برای سرمایه‌گذاری در بخش خصوصی به‌منظور سرمایه‌گذاری در بخش تجارت و خدمات در محدوده - عدم وجود سرمایه، تخصص و مهارت کاری	- ضعف کارآفرینی و مشارکت بخش خصوصی - کم‌رنگ بودن نقش تجاری و خدماتی محلات هدف در منطقه	سرمایه و مشارکت	بعد اقتصادی

						وضعیت اشتغال	درصد بالای افراد بیکار	-کمبود مراکز اشتغال‌زایی و کارآفرینی	- عدم ایجاد اشتغال متناسب با تخصص افراد جوان -کم‌توجهی نهادهای مرتبط و حمایتی جوانان	- وجود نیروی کار جوان و متخصص	- ایجاد مراکز اشتغال‌زایی - واگذاری زمین‌های بایر جهت ایجاد واحدهای صنعتی، تجاری و خدماتی	- بهبود وضعیت اشتغال - اعطای وام خوداشتغالی	۶
											- ایجاد کارگاه‌های صنایع‌دستی		۳

ادامه جدول شماره (۲): تعیین اهداف برنامه‌ریزی بر اساس مشکلات و پتانسیل‌ها

زمینه کلی	موضوعات فرعی	مشکلات	تشریح مشکلات	ریشه‌یابی مشکلات	پتانسیل‌ها	اهداف برنامه‌ریزی		
						فاقد تجلی کالبدی	با تجلی کالبدی	
کالبدی دی	خدمات رفاه عمومی	- توزیع نامناسب و نامتوازن کاربری‌های خدماتی در سطح مناطق و محلات	- در زمینه خدمات رفاه عمومی مشکل اساسی کمبود فضاهای بهداشتی - درمانی، فرهنگی-هنری، فضای سبز محلات و توزیع نامناسب فضایی آن است.	- عدم تحقق‌پذیری پیشنهادات طرح‌های توسعه شهری - عدم توزیع سلسله‌مراتبی خدمات و عدم طراحی مراکز محله در جهت جانمایی کاربری‌های خدماتی	- اقبال مردم به خدمات رفاهی و...	- توزیع بهینه مراکز خدمات رفاه عمومی - ایجاد مراکز خدماتی با کارکرد تخصصی در زمینه‌های مختلف	- افزایش خدمات رفاه عمومی بررسی سازوکار اجرای پروژه‌های رفاهی	۳
		- عدم تجهیز فضاهای شهری در محلات هدف به لحاظ میلان شهری مناسب.	- عدم وجود نظم کالبدی و فضایی جهت جانمایی میلان شهری - احساس آشفتگی در فضای شهری	زشتی منظر و عدم اختصاص بودجه کافی	-	- ساماندهی وضعیت میلان محلات - استفاده از سیستم روشنایی، بهبود فضای سبز و...	-	۵
	تاسیسات - تجهیزیات	- فقدان شبکه کارآمد و مناسب دفع آب‌های سطحی - آلودگی آب‌های زیرزمینی به دلیل عدم وجود شبکه جمع‌آوری و دفع فاضلاب سطحی - فاضلاب خانگی در معابر - اختلال در شبکه آب، برق، گاز و مخابرات	- جمع شدن آب‌های سطحی و فاضلاب در معابر - بروز بیماری‌ها - اختلال در تردد - بروز ناراضی‌های ساکنین	- ساختار ناکارآمد سازمان اداری و موازی‌کاری‌ها در بخش‌های مرتبط - عدم نظارت ارگان‌های متولی مثل شبکه بهداشت و واگذاری مسئولیت‌های خود به شهرداری - شیب بسیار کم زمین	- وجود بسترهای مناسب جهت کانال‌کشی و طراحی سیستم بهینه فاضلاب جهت دفع آب‌های سطحی و فاضلاب‌های خانگی و صنعتی - تاسیساتی	- اصلاح شبکه‌های آب‌رسانی، برق و .. - کانال‌کشی سطحی - استفاده از سیستم فاضلاب جذبی	- آموزش شهروندان در این زمینه‌ها	۳
							- مناسب جهت اجرای پروژه	۲

۶	- فرهنگ‌سازی در جهت استفاده از فضاهای موجود	-ایجاد فضاهای فرهنگی-ورزشی و مذهبی و غیره	-وجود زمین‌های خالی جهت احداث این فضاها -وجود جوانان مستعد در زمینه‌های ورزشی، فرهنگی و غیره در محلات هدف	-برنامه‌ریزی بهینه درزمینه کاربری اراضی -عدم توجه مسئولین شهری در برنامه‌ریزی استاندارد در زمینه اختصاص کاربری‌ها و سرانه‌ها	-عدم برخورداری جوانان از امکانات در زمینه‌های مختلف ورزشی، فرهنگی، رفاهی و ... -ناشناخته ماندن استعدادهای جوانان در زمینه‌های مختلف ورزشی، فرهنگی و ...	-کمبود سرانه درزمینه های ورزشی، توریستی-رفاهی، آموزشی، فرهنگی، مذهبی و غیره	سرانه‌ها ی شهری و کاربری ها
۳	-لزوم تعیین ضوابط ساخت‌وساز -بازرسی‌های شبانه	-افزایش پیوستگی و سازگاری کاربری‌ها -جلوگیری از ساخت‌های پنهانی	وجود اراضی بایر در محلات هدف برای استفاده جهت طرح‌های توسعه شهری	- سودجویی افراد و مؤسسات ذینفع -نوع مالکیت زمین -عدم نظارت کافی و به‌موقع	به علت ارزش‌افزوده در کاربری مسکونی در مقایسه با سایر کاربری‌ها و عدم کنترل در نظارت مؤثر از سوی شهرداری	- تخریب و تغییر کاربری‌ها	
۳	برنامه‌ریزی جهت انتقال مشاغل و فعالیت‌های آلاینده صوتی	جابجایی و انتقال کاربری‌های ناسازگار (صنعتی، کارخانه، کارگاه‌های پر سروصدا) از محیط	- وجود اراضی فاقد کاربری در اطراف مهر برای جابجایی شدن کاربری صنعتی و کارگاهی	-فعالیت‌های نامتجانس و درشت مقیاس صنعتی -عدم توجه به ضوابط و مقررات زیست‌محیطی و مکان‌یابی صحیح صنایع و کارخانه‌ها	در نزدیکی محدوده کارخانه‌ها و صناعی از قبیل فولاد، برق و... وجود دارد که باعث ناسازگاری و عدم آسایش شهروندان می‌شود.	وجود کارخانه‌ها و صنایع در محدوده نزدیک محلات	کارگاه ی- صنعتی
۶	- اعمال ضوابط قانونی در جهت عدم ساخت‌وساز در حریم اثر تاریخی	حفظ و نگهداری فضاهای باارزش -بهبود تناسب بافت‌ها و دسترسی	امکان استفاده از مکان‌های تاریخی- گردشگری محلات در جهت فعالیت‌های تفریحی- توریستی با برد فرامحلی و فرا شهری	-عدم توجه مسئولان به اهمیت آثار تاریخی - کم‌توجهی سازمان‌های زی ربط در زمینه حفظ آثار تاریخی	- ناشناخته بودن وعدم معرفی مکان‌های تاریخی توسط ارگان‌های مرتبط - عدم ایجاد زیرساخت‌های گردشگری شهری	- کمبود خدمات گردشگری - عدم توجه به ضوابط ساخت‌وساز در حریم آثار تاریخی	فضاهای باارزش تاریخی
۶	-روزآمد نمودن الگوهای ساخت‌وساز ی	-نوسازی بافت مسکونی -افزایش تراکم ساختمانی -افزایش کیفیت و سن سازه	- وجود اراضی بایر - امکان اجرای طرح‌های مسکن مهر -امکان ایجاد تعاونی‌های ساخت‌وساز	-کمبود زمین -در محدوده محلات هدف اکثر ساختمان‌ها ۲ طبقه هستند	-مساحت و زیربنای کم اکثر خانه‌ها - تعداد زیاد نفر در اتاق -ریزش جداره‌های فرسوده	-کمبود مسکن -آشفتگی ساختمان‌ها و عدم رعایت خط آسمان و فرسودگی ظاهری و جداره‌ها	فضاهای مسکون ی

منبع: نگارندگان، با اقتباس از ابعاد و شاخص‌های فقر شهری و همچنین مطالعات بافت فرسوده و

توانمندسازی محلات شهر اهواز، سطح یک: مطالعات راهبردی، ۱۳۹۱

گام اول) تعیین راهبردها از اهداف: اهداف از توصیف و تحلیل وضع موجود و در جهت پاسخ‌گوئی به مسائل موجود، تدوین می‌شوند. در فرآیند طراحی برنامه، راهبردها به‌عنوان عرصه‌های کلی و فراگیر مربوط به توسعه که اتخاذ تصمیم در مورد آن‌ها الزامی است از درون اهداف تعیین و هر راهبرد دربردارنده یک یا چند هدف است.

جدول شماره (۳): تعیین راهبردها و عرصه‌های سیاست‌گذاری از اهداف

ردیف	اهداف برنامه‌ریزی		عرصه سیاست‌گذاری	
	با تجلی کالبدی	فاقد تجلی کالبدی		
۱		تقویت مدیریت مسائل محلات هدف برنامه‌ریزی	ایجاد بسترهای لازم برای اتخاذ رویکرد مدیریت یکپارچه	ایجاد هماهنگی بین دستگاه‌های مؤثر در امر برنامه‌ریزی
		ایجاد برنامه مدون برای توسعه محلات هدف	تدوین طرح‌های راهبردی، موضوعی - موضوعی	گزینش نیروی متخصص و باتجربه
		اعمال مدیریت لازم برای حل مسئله فقر شهری	افزایش امنیت شغلی و درآمدی و افزایش رفاه شهروندان	استفاده از برنامه‌های حمایتی و اشتغال‌زایی
		لزوم پیاده‌سازی مدیریت کارآمد و ایجاد هماهنگی بین دستگاهی مرتبط	جلوگیری از موازی‌سازی و دوباره‌کاری و وظایف دارای همپوشانی زمینهای	متعهد شدن مسئولان در ارتباط با مسئولیت محوله ایجاد مدیریت یکپارچه و هوشمند در قبال سازمان
		تقویت شورایی محلات	استفاده از افراد متعهد و تعریف وظایف شورایی‌ها	محول کردن اداره امور محلات به شهروندان
		ترسیم نقشه‌های راهنما تفکیکی و حفظ تناسب و هندسه زمین	استفاده از متخصصین مجرب تهیه نقشه‌های پایه	ایجاد پایگاه داده در معاونت مربوط با امر
		تعریف پروژه‌های واقعی و سودآور در محلات هدف	استفاده از افراد بومی و دارای آگاهی و شناخت نسبت به محدوده	استفاده از سیاست‌های تشویقی از طرف شهرداری
		توانمندسازی مهاجرین ساکنین	شناسایی توانمندی‌ها و قابلیت‌های مهاجرین و بکارگیری آن	تحقیق و ثبت میزان مهاجرت‌ها و منشأ و عوامل آن
		گشت شبانه و اعمال مدیریت لازم برای مقابله با جرائم	تأمین تجهیزات و تعیین محدوده گشت‌های شبانه	تعامل و همکاری پلیس و شهرداری در این زمینه
		اجرای پروژه‌های تفکیکی زمین مطابق با قوانین شهرسازی	-	پیشنهاد نقشه‌های استاندارد تفکیکی
۲	تأسیس مکان‌های خاص برای NGO ها در سطح محلات	ایجاد تشکل‌های مردمی به‌عنوان رابط مردم و سازمان‌ها	افزایش مشارکت‌پذیری مردم در حل مسائل شهری	تقویت NGO ها در سطح شهر
		آموزش شهروندان و افزایش آگاهی آن‌ها	فرهنگ‌سازی در زمینه ی نیاز به ارتقا آموزش در شهر	تعریف سازوکارها و نحوه آموزش شهروندان
		-	- استفاده از سیستم فاضلاب جذبی و غیر جذبی	استفاده از تجهیزات مدرن و طراحی بهینه
۳	ساخت‌وسازهای اصولی و مقاوم بر اساس ضوابط نظارت بر ساختمان‌سازی در مکان‌های ویژه	اعمال قوانین در جهت عدم ساخت‌وسازهای بدون برنامه اعمال ضوابط و مقررات قانونی در جهت کاهش تخلفات ساختمانی ساخت‌وسازهای اصولی و مقاوم بر اساس ضوابط	رعایت ضوابط ساخت‌وساز	تدوین ضوابط و مقررات متناسب با شرایط محلات هدف ارتباط مداوم با سازمان‌های مربوطه
		ایجاد کارگاه‌های صنایع‌دستی	شناسایی صنایع‌دستی مناسب باقابلیت تجاری شدن	اجرای طرح‌های حمایتی از این صنایع
		مدیریت منابع آلوده‌کننده محیط	رعایت قوانین و ضوابط زیست‌محیطی در طرح‌های جامع و تفصیلی و راهبردی	اصلاح اساسی زیرساخت‌های شبکه فاضلاب
۴	ایجاد مراکز برای فعالیت و خوداشتغالی زنان مکان‌یابی مناسب کارگاه‌های تولیدی و مراکز خدماتی احیاء بافت‌های فرسوده و ناکارآمد اجرای پروژه بهبود زیرساخت،	افزایش فرصت‌های اشتغال آموزش نیروی کار ماهر در تجارت، تولید و ارائه خدمات افزایش سرزندگی محلات مدیریت هدمند امکانات در جهت رفع مشکلات اعمال ضوابط طراحی معابر	بهبود وضعیت اشتغال	ایجاد کارگاه‌های صنایع‌دستی اعطای وام خوداشتغالی واگذاری زمین‌های باقیمت پایین جهت ایجاد واحدهای تولیدی-تجاری

			سنگ‌فرش و بهبود آسفالت خیابان‌ها	
خارج کردن مشاغل مزاحم به خارج از شهر	کاهش آلودگی‌های زیست‌محیطی	- فرهنگ‌سازی در جهت عدم رهاسازی فاضلاب و زباله - بهبود وضعیت زیست‌محیطی محلات هدف و برنامه‌ریزی جهت مشاغل و فعالیت‌های آلاینده ایجاد هم‌گرایی محله‌ای و ارتقای فرهنگ شهروندی	جابجایی و انتقال کاربری‌های آلاینده مشاغل مزاحم شهری (کارگاه‌ها و صنایع و...) از محیط مسکونی محدوده محلات هدف ساماندهی وضعیت مبلمان محلات هدف	۵
مکان‌یابی محل مناسب دفع زباله				
جلوگیری از تخریب باغات				
فرهنگ‌سازی در جهت عدم آلودگی شهر خصوصاً معابر و محیط‌های مسکونی				
برنامه‌ریزی کاربری‌ها بر اساس نیاز و وضع موجود شهر	جلوگیری از ایجاد و احداث کاربری‌های ناسازگار	اتخاذ رویکرد توسعه هدفمند و برنامه‌ریزی شده	جابجایی و انتقال کاربری‌های مزاحم	۶
رفع کمبود خدماتی در محدوده هدف فضاسازی مناسب با خواست ساکنین ارتقای وضعیت مبلمان و زیباسازی محلات	رفع کمبودهای خدماتی از طریق تعریف نظام سلسله مراتبی متعادل و پراکنش مناسب فعالیت‌ها در سطح محلات.	ساماندهی بافت فرسوده محلات هدف	افزایش خدمات رفاه عمومی (همچون کاربری‌های خدماتی، درمانی، فضای سبز، آموزشی، تفریحی، مسکونی و...)	
- تسهیل دسترسی به مراکز و محوره‌های خدماتی شهر به‌ویژه زون‌های تجاری - اداری واقع در محدوده محلات هدف - تجهیز و اصلاح معابر بافت قدیم و بافت حاشیه‌ای محلات هدف	ارتقاء و کیفیتی و کارایی شبکه معابر	توسعه خدمات فرهنگی در محلات هدف به کارگیری نیروی کار ماهر در بخش تجارت و سرمایه بهره‌گیری از توان بالقوه نیروی کار جوان در مراکز کارآفرینی	رعایت تناسب معابر با نقش و عملکرد آن‌ها مطلوبیت بخشیدن به دسترسی‌های درونی محلات رعایت ضوابط طراحی معابر	
حمایت از سرمایه‌گذاران	جذب سرمایه‌گذاری و استفاده از افراد مجرب و کاردان	اختصاص اعتبارات کافی در این زمینه ساماندهی کاربری‌ها افزایش خدمات رفاه عمومی اعمال ضوابط و مقررات جهت کاهش تخلفات ساختمانی	جانمایی مناسب کاربری‌های تجاری و خدماتی ایجاد مراکز اشتغال‌زایی واگذاری زمین‌های بایر جهت ایجاد واحدهای کارگاهی، تجاری و خدماتی	
اجرای برنامه‌های ترکیبی در همه بخش‌ها	برنامه‌ریزی تخصصی در هر بخش و متناسب با نیازهای آن بخش استفاده از مصالح بادوام و اصلاح نمای ساختمان‌ها	-	ساماندهی کاربری‌ها استفاده از نماهای مناسب در ساختمان‌ها جابجایی و انتقال کاربری‌های ناسازگار از محیط بازسازی بافت شهری	
تقویت نقش تجاری معابر اصلی حفظ و نگهداری آثار باارزش تاریخی	حفظ فضاهای باارزش	فرهنگ‌سازی و اصلاح قوانین ساخت‌وساز	حفظ و تقویت راسته‌های تجاری	
تدوین ضوابط و مقررات بهسازی و نوسازی بخش‌های فرسوده شهر.	نوسازی و بهسازی محیط کالبدی		تخریب فضاهای بی‌ارزش و فاقد استفاده نوسازی و بهسازی فضاهای نیازمند تعمیر و قابل استفاده حفظ و نگهداری فضاهای باارزش	

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۴

گام دوم: سناریوی ممکن: عناصر سناریو عرصه‌های کلی و فراگیر و مرتبط با توسعه بافت بوده که در مورد آن‌ها تصمیم‌گیری شده است. عناصر فوق که اساساً در بالاترین سطح تجرید تدوین شده‌اند هر یک از آن‌ها در مقابل یکی از دو اختیار منحصر متقابل قابل انعطاف است. هر راهبرد در بردارنده یک یا چند هدف توسعه می‌باشد و یک عنصر سناریو می‌تواند به‌عنوان یک مسئله یا پدیده مربوط با

محدوده هدف برنامه‌ریزی باشد. در واقع پس از تعیین اهداف و راهبردهای منتج شده از آن به بررسی سازگاری و یا ناسازگاری آن‌ها و انتخاب سناریوی برتر می‌پردازیم. در فرایند برنامه‌ریزی راهبردی توسعه محلات کلیه اهداف، راهبردها و سیاست‌های ناسازگار و همپوشان حذف و یا تعدیل شده است. در واقع در این مرحله با بررسی اهداف، راهبردها و سیاست‌ها، سازگاری و ناسازگاری این عوامل سنجیده می‌شود و موارد ناسازگار در جریان تدوین برنامه در نظر گرفته نمی‌شوند. با این عمل راه را برای انتخاب یک سناریو مناسب و قابل‌اتکا که به دنبال دستیابی با آن بودیم، هموار می‌کنیم و ارائه یک سناریو کارآمد می‌پردازیم

گام سوم: ارزیابی و انتخاب سناریو برتر: به‌منظور انتخاب سناریو برتر لازم است عمل ارزیابی در مورد ۲۹ سناریو تولیدشده انجام شود. جهت ارزیابی و انتخاب سناریو برتر، کلیه سناریوها (۲۹ سناریو) نتیجه شده از ماتریس باهم مقایسه شده و در نتیجه سناریویی که بیشترین فراوانی مثبت را دارا بوده به‌عنوان سناریو برتر انتخاب شده است.

گام چهارم: تعیین عرصه‌های سیاست‌گذاری از اهداف و راهبردها: عرصه‌های سیاست‌گذاری، عرصه‌های ملموس‌تر و عینی‌تر توسعه می‌باشند که تصمیم‌گیری در مورد آن‌ها ضرورت دارد. عرصه‌های سیاست‌گذاری و نیز استراتژی‌ها، در نتیجه دوره‌های متعدد تدوین از اهداف و رهنمودهای شهر حاصل شده‌اند. عرصه‌های سیاست‌گذاری نقطه شروع دستیابی به پروژه‌های اجرایی نقش واسطه را در رهیافت سه سطحی انتخاب استراتژیک بازی می‌کند.

در برنامه‌ریزی راهبردی توسعه محلات هدف ... عرصه سیاست‌گذاری تعیین شده است. اختیارهای مربوط به عرصه‌های سیاست‌گذاری برخلاف اختیارهای مربوط به استراتژی‌ها، به علت داشتن ماهیتی عینی‌تر و ملموس‌تر نباید به دو اختیار محدود گردند، بلکه هر یک از عرصه‌های سیاست‌گذاری در صورت نیاز می‌توانند دارای سه اختیار باشند.

گام پنجم: تعیین اختیارهای سازگار: در این قسمت عدم تطابق دوجه‌دو اختیارهای مربوط به عرصه سیاست‌گذاری در شهر بررسی و اختیارهای ناسازگار، عرصه‌های سیاست‌گذاری و استراتژی‌ها در یک ماتریس اختیار که در بردارنده ارتباطات افقی مابین عرصه‌های سیاست‌گذاری است درج شده است. در این ماتریس اختیارهایی از عرصه سیاست‌گذاری که با هر یک از راهبردهای سناریو ناسازگارند مشخص، سپس نتایج حاصل از بررسی سازگاری اختیارهای عرصه سیاست‌گذاری با یکدیگر عیناً از ماتریس استخراج و در ماتریس تدوین سیاست (جدول ۴) درج گشته‌اند.

جدول شماره (۴): ماتریس تدوین سیاست برنامه

عرصه‌های سیاست‌گذاری		اختیارها		بررسی اختیارها در سناریو برتر
ردیف	نام عرصه سیاست	شماره اختیار	نام اختیار	
۱	ایجاد هماهنگی بین دستگاه‌های مؤثر در امر برنامه‌ریزی	۱	افزایش	۱-۱، ۱-۴، ۱-۷، ۱-۹، ۱-۱۹، ۱-۲۰
		۲	حفظ وضع موجود	۲-۴، ۲-۵، ۲-۱۶
۲	استفاده از مشاوران حرفه‌ای و	۱	بلی	۱-۲، ۱-۴، ۱-۹، ۱-۱۰، ۱-۱۶، ۱-۲۰

برنامه‌ریزی راهبردی توسعه محلات دارای فقر شهری ۱۴۱

	خیر	۲	پایچربه	
۱۳-۱، ۱۲-۱، ۹-۱، ۳-۱، ۲-۱، ۱-۱	بلی	۱	استفاده از برنامه‌های حمایتی و اشتغال‌زایی	۳
	خیر	۲		
۱۸-۱، ۹-۱، ۶-۱، ۵-۱، ۱-۱	افزایش	۱	تفویض اختیارات بیشتر به معاونین و مدیران رده پایین‌تر	۴
۶-۱، ۱-۱، ۳-۱، ۱-۱	حفظ وضع موجود	۲		
۱۶-۱، ۱۴-۱، ۱۳-۱، ۱۲-۱، ۵-۱، ۴-۱، ۳-۱	افزایش	۱	محول کردن امور محلات به شهروندان	۵
۹-۲	حفظ وضع موجود	۲		
۶-۱، ۳-۱، ۲-۱، ۱-۱	افزایش	۱	استفاده از سیاست‌های تشویقی از طرف شهرداری	۶
	خیر	۲		
۱۹-۱، ۱۰-۱، ۷-۱، ۱-۱	بلی	۱	تعامل و همکاری پلیس و شهرداری در زمینه نظارت و تأمین امنیت	۷
	خیر	۲		
۲۰-۱، ۱۹-۱، ۱۸-۱، ۱۵-۱، ۱۴-۱، ۱۰-۱، ۸-۱	بلی	۱	پیشنهاد نقشه‌های استاندارد تفکیکی	۸
	خیر	۲		
۱۶-۱، ۱۴-۱، ۱۳-۱، ۱۲-۱، ۵-۱، ۴-۱، ۲-۱	بهبود	۱	تقویت NGO ها در سطح محلات	۹
۱۶-۱، ۱۴-۱، ۱۳-۱، ۱۲-۱، ۵-۱، ۴-۱، ۲-۱	حفظ وضع موجود	۲		
۲۰-۱، ۱۸-۱، ۱۰-۱، ۷-۱، ۴-۱، ۱-۱	بهبود	۱	تعریف سازوکارهای نحوه آموزش شهروندان	۱۰
۶-۳، ۱-۱، ۳-۱، ۱-۱	حفظ وضع موجود	۲		
۲۰-۱، ۱۸-۱، ۱۶-۱، ۱۴-۱، ۱۲-۱، ۱۱-۱، ۱-۱	بهبود	۱	اصلاح اساسی زیرساخت‌های شبکه فاضلاب	۱۱
۵-۱، ۴-۱، ۱-۱	حفظ وضع موجود	۲		
۱۸-۱، ۱۵-۱، ۱۱-۱، ۹-۱، ۶-۱، ۱-۱	افزایش	۱	اعطای وام خوداشتغالی و حمایت از سرمایه‌گذاران	۱۲
۴-۱، ۳-۱، ۱-۱	حفظ وضع موجود	۲		
۱۷-۱، ۱۳-۱، ۱۲-۱، ۱۰-۱، ۹-۱، ۶-۱، ۵-۱، ۴-۱، ۱-۱	ارتقاء	۱	واگذاری زمین‌های باقیمت پایین جهت ایجاد واحدهای تولیدی-تجاری و ایجاد کارگاه‌های صنایع‌دستی	۱۳
۱۷-۱۰، ۱-۱، ۶-۱	حفظ وضع موجود	۲		
۲۰-۱، ۱۸-۱، ۱۶-۱، ۱۲-۱، ۸-۱، ۷-۱، ۶-۱، ۵-۱، ۴-۱، ۱-۱	بلی	۱	خارج کردن کارگاه‌های مزاحم به خارج از محدوده	۱۴
	خیر	۲		
۱۸-۱، ۱۷-۱، ۱۵-۱، ۱۳-۱، ۱۲-۱، ۱۰-۱، ۱-۱	افزایش	۱	افزایش تراکم ساختمانی و تعداد طبقات	۱۵
۷-۱، ۴-۱، ۱-۱	حفظ وضع موجود	۲		
۱۸-۱، ۱۴-۱، ۱۳-۱، ۱۲-۱، ۱۱-۱، ۱۰-۱، ۵-۱، ۴-۱، ۱-۱	بلی	۱	فضاسازی و ارتقای وضعیت میلمان و زیباسازی محلات مناسب با خواست ساکنین	۱۶
	خیر	۲		
۱۹-۱، ۱۷-۱، ۱۵-۱، ۱۴-۱، ۱۲-۱، ۱۱-۱، ۴-۱	بلی	۱	پیشنهاد کاربری‌های ترکیبی و مختلط	۱۷
	خیر	۲		
۵-۱، ۱-۱	بلی	۱	حفظ و نگهداری آثار بالارزش تاریخی	۱۸
	خیر	۲		
۱۹-۱، ۱۸-۱، ۱۲-۱، ۱۱-۱، ۱۰-۱، ۴-۱، ۲-۱، ۱-۱	بلی	۱	تدوین ضوابط و مقررات بهسازی و نوسازی بخش‌های فرسوده شهر.	۱۹
	خیر	۲		
۱۴-۱، ۱۲-۱، ۱۱-۱، ۱۰-۱، ۹-۱، ۸-۱، ۶-۱، ۵-۱، ۴-۱، ۳-۱، ۱-۱، ۲۰-۱، ۱۷-۱	افزایش	۱	مکان‌یابی محل مناسب دفع زباله و جلوگیری از تخریب باغات	۲۰
۱۵-۱، ۱-۱	حفظ وضع موجود	۲		

گام ششم: ارائه پروژه‌های پیشنهادی: پروژه‌ها نتایج اجرایی عرصه‌های سیاست‌گذاری هستند که به‌عنوان اجزاء تشکیل‌دهنده در برنامه‌ریزی راهبردی تغییر تلقی می‌شوند و در آخرین سطح از سطوح سه‌گانه تجرید واقع می‌شوند. در این قسمت به طراحی و برنامه‌ریزی در سطح پروژه‌های عملیاتی برای هر سیاست می‌پردازیم. پروژه‌ها در واقع محصول اجرایی سیاست‌ها می‌باشند که در این برنامه از پروژه‌های کلی شروع می‌شود و سپس به جزء پروژه‌ها ختم می‌شود. از درون عناوین کلی فوق‌الذکر، پروژه‌های اجرایی به‌صورت توسعه و تغییری مشخص شده و پروژه‌های تغییری خود در سه دسته مکانی، رفتاری و فعالیتی تقسیم می‌گردند. جدول شماره (۴) بیانگر پروژه‌های در نظر گرفته‌شده برای رسیدن به اهداف موردنظر توسعه محلات هدف است.

جدول شماره (۵): تولید پروژه‌های راهبردی

ردیف	عنوان پروژه کلی	تولید پروژه‌ها			عنوان پروژه کلی	عرصه سیاست‌گذاری	عنوان پروژه کلی	عنوان پروژه کلی	عنوان پروژه کلی				
		تولید پروژه‌ها								عنوان پروژه کلی	عنوان پروژه کلی	عنوان پروژه کلی	عنوان پروژه کلی
		مکانی	رفتاری	فعالیتی									
۱	ایجاد بسترهای لازم برای اتخاذ رویکرد مدیریت یکپارچه شهری	ایجاد جلسات مداوم در میان سازمان‌های مسئول	پذیرش نظارت محسوب و غیر محسوب مردم بر عملکرد شهرداری	ایجاد نهاد مدیریت برنامه‌ریزی شهری	-	بهبود	ایجاد هماهنگی بین دستگاه‌های مؤثر در امر برنامه‌ریزی	ایله	ایله				
		برگزاری سمینارها، اجلاس‌ها کارگاه‌های آموزشی	-	-	-								
		ایجاد بانک‌های اطلاعاتی مشترک میان سازمان‌ها	-	-	-								
۲	توسعه مهارت‌های اجتماعی	ایجاد رده‌های آموزشی درون سازمانی	-	ایجاد خانه‌های سلامت و کارآموزی	-	ارتقاء	استفاده از مشاوران حرفه‌ای و فنی بومی	ایله	تهیه طرح‌های توسعه شهری با رویکرد توسعه هدفمند در جهت رفع فقر				
		توسیع به کاربری‌های ترکیبی	تعریف پروژه‌های انتفاعی	تعریف تعیین محورهای دارای کاربری‌های مختلط تجاری - اداری - تفریحی	تعریف طرح‌های موضوعی								
		برگزاری آزمون‌های گزینشی بررسی رزومه و سوابق کاری و تحصیلی متقاضیان توسط کمیته بررسی	انجام مصاحبه در گزینش نهایی کارکنان	-	-								
۳	مشارکت مالی در امور عمرانی شهرداری	-	استفاده از روش‌های مختلف اقتصادی همچون اوراق بهادار و مشارکت در ساخت و یا تأمین زمین	-	-	ارتقاء	استفاده از مشارکت بخش خصوصی و مردم	ایله	افزایش منابع درآمدی شهرداری و شهروندان				
		تأسیس NGO ها در سطح شهر	استفاده از روش‌هایی چون پرسشنامه و یا پیام کوتاه برای ارزیابی نظرات مردمی	-	-								
۴	برنامه‌ریزی رفع کمبودهای آموزشی	ارتقا کیفی سطح آموزش	احداث واحدهای آموزش ضمن خدمت	احداث کودکستان، مهدکودک، نهضت سوادآموزی	برنامه‌ریزی رفع کمبودهای آموزشی - فرهنگی	ارتقاء	رفع کمبود و یا نبود مقاطع آموزشی مختلف در شهر	ایله	ارتقا آموزش‌های اجتماعی شهروندان تقویت کیفی آموزش کارکنان شهرداری				

				تدوین ضوابط و مقررات	تدوین ضوابط و مقررات				
				تدوین ضوابط و مقررات	تدوین ضوابط و مقررات متناسب با شرایط شهر				
				مقررات و حریم‌ها	مقررات متناسب با شرایط شهر				
				برنامه‌ریزی	ارتباط مداوم با سازمان‌های مربوطه				
				سازمان‌ها درگیر با					
				ساخت‌وساز					
				تدوین ضوابط و مقررات	تدوین ضوابط و مقررات				
				تدوین ضوابط و مقررات	جهت پیشگیری از تخریب بی‌رویه بناها و فضاهای سبز				
				انتخاب مکان	انتخاب مکان				
				تجویز و تأمین خدمات	تجویز و تأمین خدمات				
				موردنیاز با مقیاس محله و ناحیه در اراضی باز یافت شده از	موردنیاز با مقیاس محله و ناحیه در اراضی باز یافت شده از				
				جایگاهی عملکردهای آلاینده شهری	جایگاهی عملکردهای آلاینده شهری				
				افزایش بودجه	افزایش بودجه				
				جهت تسریع روند اجرای پروژه مذکور	جهت تسریع روند اجرای پروژه مذکور				
				ایجاد و تقویت شبکه فاضلاب محلات	ایجاد و تقویت شبکه فاضلاب محلات				
				تهیه طرح‌های مکان‌یابی امکان دفن زباله و نخاله	تهیه طرح‌های مکان‌یابی امکان دفن زباله و نخاله				
				آموزش صحیح به شهروندان در جهت تفکیک زباله از مبدأ	آموزش صحیح به شهروندان در جهت تفکیک زباله از مبدأ				
				استفاده از امکانات اطلاع‌رسانی و محلات آموزش شهروندی	استفاده از امکانات اطلاع‌رسانی و محلات آموزش شهروندی				
				واگذاری زمین‌های باقیمت پایین جهت ایجاد واحدهای صنعتی	واگذاری زمین‌های باقیمت پایین جهت ایجاد واحدهای صنعتی				
				ایجاد کارگاه‌های صنایع دستی	ایجاد کارگاه‌های صنایع دستی				
				پروژه‌های توسعه کارگاهی	پروژه‌های توسعه کارگاهی				
				پروژه افزایش بهره‌وری واحدهای کارگاهی	پروژه افزایش بهره‌وری واحدهای کارگاهی				
				اعطای وام‌های خوداشتغالی	اعطای وام‌های خوداشتغالی				
				تأمین خدمات عمومی در فضاهایی با کاربری مختلط	تأمین خدمات عمومی در فضاهایی با کاربری مختلط				
				ایجاد واحدهای همسایگی قابل‌دسترس به‌وسیله پیاده‌روی	ایجاد واحدهای همسایگی قابل‌دسترس به‌وسیله پیاده‌روی				
				تدوین ضوابط و مقررات بلندمرتبه‌سازی	تدوین ضوابط و مقررات بلندمرتبه‌سازی				
				آموزش فرهنگ آبارتمان‌نشینی	آموزش فرهنگ آبارتمان‌نشینی				
				استفاده از ابزار تشویقی جهت افزایش تراکم در ساخت‌وساز	استفاده از ابزار تشویقی جهت افزایش تراکم در ساخت‌وساز				
				عدم ارائه مجوز ساخت‌وساز برخی کاربری‌ها در محدوده محلات	عدم ارائه مجوز ساخت‌وساز برخی کاربری‌ها در محدوده محلات				
				تخریب ساخت‌وسازهای غیرمجاز	تخریب ساخت‌وسازهای غیرمجاز				
				ایجاد مقاطع آموزشی	ایجاد مقاطع آموزشی				
				ایجاد مراکز حمایتی	ایجاد مراکز حمایتی				
				رفع کمبود خدماتی بر اساس سطح و سطوح	رفع کمبود خدماتی بر اساس سطح و سطوح				
				رفع کمبود خدماتی در پهنه‌های بالاستفاده	رفع کمبود خدماتی در پهنه‌های بالاستفاده				
				رفع کمبودهای خدماتی	رفع کمبودهای خدماتی				

-	ارتقا سطح کیفی فضاهای فرهنگی موجود	-	ایجاد مراکز فرهنگی - هنری	محاسباتی				
ایجاد مراکز خدماتی با عملکرد ویژه هر بخش	-	-	ایجاد هتل و مراکز اقامتی					
-	فرهنگ‌سازی در جهت استفاده از حمل‌ونقل عمومی	-	افزایش خطوط حمل‌ونقل عمومی	تأسیسات حمل‌ونقل				
تعمیه پارک حاشیه‌ای در طراحی معابر	-	-	احداث پارکینگ					
-	-	پیشنهاد فضای سبز خطی در اطراف خیابان‌ها		فضاسازی خیابان‌ها				
-	تدوین ضوابط در رابطه با نمای ساختمان‌ها و الحاقات نما	-	اصلاح عناصر و مبلمان شهری	ارتقای وضعیت مبلمان شهری	ایجاد سیمای مطلوب -پیشنهاد کاربری‌های شاور و مختلط	ارتقا	مبلمان شهری	۱ ۰
-	تدوین ضوابط و مقررات جهت تسهیل ایجاد مجتمع‌های مختلط	-		تدوین ضوابط و مقررات				
-	-	ایجاد مجتمع‌های تجاری - خدماتی در حاشیه خیابان						
-	انجام محاسبات در رابطه با پیش‌بینی ظرفیت معابر در سال‌های آتی	تقویت حمل‌ونقل عمومی استقرار ایستگاه‌های تاکسی و اتوبوس در معابر	اصلاح هندسی معابر و میدان‌ها و تعریض برخی معابر	رفع کمبودهای موجود در حمل‌ونقل عمومی	ارتقاء	تقویت شبکه‌های ارتباطی	ارتقاء شبکه معابر	۱ ۱
تعمیر نقش معابر غیرضروری به پیاده راه و سنگفرش نمودن آن‌ها	اصلاح کیفیت دسترسی‌های سواره و پیاده	تسهیل دسترسی به محلات به مراکز و محورهای خدماتی شهر	تعمیه مسیرهای دوچرخه	تجهیز و اصلاح معابر				
بازسازی و مقاوم‌سازی ساختمان‌های قابل نگهداری در محدوده بافت فرسوده	لحاظ نمودن آیین‌نامه‌ها و قوانین در ساخت‌وسازها	-	ایجاد ساختمان با مصالح جدید و بادوام	مقاوم‌سازی محدوده بافت فرسوده				
-	اعطای تراکم تشویقی و ویژه	-	-					
-	اعطای تسهیلات بانکی بلامعوض	-	-	اعمال سیاست‌های تشریحی در نوسازی و بازسازی ابنیه	ارتقاء و تقویت	تدوین طرح‌ها و ضوابط بهسازی محلات فرسوده	نوسازی و بهسازی محیط کالبدی	۱ ۲
-	سهولت در اخذ پروانه ساختمانی	-	-					
-	پایین آوردن عوارض تعمیر و بازسازی	-	-					
-	اصلاح نماها و بدنه خیابان‌ها به سبک سنتی	-	ایجاد فضاهای جدید با سبک و معماری خلاق	حفظ و تقویت هویت ساخت‌های بالارزش				
-	شناسایی آثار تاریخی موجود در بافت فرسوده	تجویز کاربری‌های فرهنگی جهت حفظ آثار تاریخی	احیاء میراث تاریخی و فرهنگی شناخته‌شده					

۱	به‌کارگیری متخصصین در تهیه نقشه‌های پایه	ایجاد پایگاه داده در معاونت مربوط با امر	ارتقاء و تقویت	به‌کارگیری متخصصین دانشگاهی در نقشه‌های کاربردی و توسعه‌ای	شناسایی افراد مسلط به نرم‌افزارها و سخت‌افزارهای طراحی	-	-	ساخت مرکز پرورش و شناسایی افراد مجرب در تهیه نقشه‌ها
۳	تهیه نقشه‌های پایه	تهیه پایگاه اطلاعاتی از نقشه‌ها	استفاده از طراحان حرفه‌ای	تعیین سازوکار مناسب شناسایی طراحان مجرب	-	-	-	-

۵- بحث و نتیجه‌گیری

فقر شهری پدیدهٔ اجتناب‌ناپذیر برای عمده بافت‌های فرسوده می‌باشد. عمده سیاست‌گزاران برای توسعه در کشورهای در حال توسعه، حول و حوش مسائل کلان اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و ایدئولوژیک در جریان است و سیاست‌های غالب کاهش فقر، به دنبال افزایش درآمدها و افزایش سرانه مصرف خانوارها برای کاهش فقر هستند. در حالی که ابعاد فقر شهری بیش از بعد درآمدی و پولی است و امنیت، آزادی، آموزش و بهداشت و وضعیت سکونت فقرای شهری را تهدید می‌کند. برای کاهش فقر شهری ابتدا نیاز به شناخت صحیح، سنجش دقیق و تحلیل مستند و واقع‌گرایانه آن داریم. چنین شناختی نیازمند تعریف، ابداع و به‌کارگیری نماگرها، شاخص‌ها و روش‌های سنجش مناسب است که با واقعیات موجود توسعه شهری در انطباق است. کاربرد این شاخص‌ها بایستی باهدف ارتقای اقتصادی، بهداشتی، آموزشی و بهبود شرایط سکونت و امنیت فردی و عمومی انجام گرفته و به افزایش اقتدار و توانمندی شهروندان برای تحقق توسعه‌ای راستین یاری رساند. برنامه‌ریزی برای رفع فقر شهری با هر دیدگاه و روشی که صورت پذیرد همواره درگیر تصمیم‌گیری میان اهداف و منافع مختلف و گاه متضاد است که درک اهمیت آن‌ها و یافتن راهی برای هماهنگی میان آن‌ها در یک برنامه‌ریزی منسجم ضروری است. این اهمیت از آنجا ناشی می‌شود که نیازمند شناختی دقیق از محدوده مطالعاتی و ارزیابی دقیق از اجرای برنامه‌های شهری هستیم و این ارزیابی در صورتی امکان‌پذیر است که تدوین اهداف و راهبردها از نظام سلسله‌مراتب صحیحی پیروی کند. یکپارچگی و هماهنگی و نیز تحقق‌پذیری و امکان‌پذیری اهداف و راهبردها در هر برنامه‌ریزی شهری در فرایند تهیه طرح‌ها و مطالعات شهری همواره باید مدنظر قرار گیرد. یک برنامه مطلوب هرچند ممکن است در قالب اهداف تعریف گردد، لیکن اگر به دلایل متعدد مالی، قانونی یا مغایرت با سایر اهداف و ناسازگاری با معیارهای ارزیابی قابل اجرا نباشد، کارآمد نخواهد بود. از این نظر هماهنگی با سایر اهداف و انسجام درونی برنامه و توجه به شرایط تحقق آن شرط اساسی مقبولیت آن‌ها است. از سوی دیگر برنامه‌ریزی فرایند تصمیم‌سازی است که حرکت از وضع موجود به نقطه مطلوب را به تصمیم‌سازان نشان می‌دهد از این نظر موضوع اجرای برنامه و اصلاح گام‌به‌گام آن از شروط تحقق هر برنامه شهری است. درعین حال نظام تدوین اهداف و راهبردهای همواره از یک چشم‌انداز اولیه پیروی کرده و در راستای آن پیش می‌رود. با در نظر داشتن موارد مذکور در این بخش از مطالعات پس از انجام بررسی‌های اولیه و شناخت وضع موجود و ساختار محلات هدف، بر اساس چشم‌انداز

توسعه بافت‌های فرسوده می‌توان اهداف و راهبردهای طرح را در زمینه‌های کالبدی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، محیطی و عملکردی و مشارکتی تدوین کرد. لذا با توجه به محدودیت‌های موجود و سیاست‌های حاکم، توسعه محلات هدف به صورت غیراصولی و ناکافی روی داده است این امر که اساس بر خواسته از سیاست‌های برنامه ریزان و مشاوران شهرسازی بوده رهاشدگی و فرسودگی بافت این محلات را تشدید کرده است بر پایه یافته‌های پژوهش در سطح محلات هدف می‌توان گفت که فضاهای درون بافتی قابلیت‌های لازم در جهت توسعه هدفمند مطابق برنامه‌ریزی راهبردی توسعه محلات را دارا می‌باشند. از کل پژوهش می‌توان نتایج کاربردی زیر را به صورت اجمالی نام برد الف) جلوگیری از ساخت‌وسازهای خودسرانه و روی آوردن به ساخت‌وسازهای با برنامه و مطابق قوانین و مقررات جهت دستیابی به توسعه هدفمند و برنامه‌ریزی شده. ب) اعمال رویکرد جامع‌نگر و روش سیستمی در موضوع توسعه محلات هدف ج) تقویت مدیریت راهبردی بر زمین‌های خالی و بایر د) توجه به زمینه‌ها و توانمندی‌های بالقوه اقتصادی و کسب درآمد و بازگشت سرمایه به محلات هدف جهت توسعه هدفمند محلات ه) تأمین زیرساخت‌ها و ایجاد کاربری‌های ارزش افزا در جهت حفظ رفاه و امنیت و ایمنی شهروندان در محلات هدف ز) به کارگیری دو اصل پیاده محوری و تأکید بر حمل‌ونقل عمومی در توسعه شبکه معابر محلات هدف ح) به کارگیری طراحی شهری در برنامه‌ریزی توسعه هدفمند محلات ط) افزایش مهارت‌های اجتماعی شهروندان و تقویت مهارت‌های تخصصی کارکنان متولی امور شهری، ظ) تأکید بر حفظ باغات، فضاهای سبز و فضاهای تفریحی محلات هدف ذ) انتقال کاربری‌های ناسازگار و مشاغل صنایع مزاحم شهری از محدوده محلات هدف برنامه‌ریزی.

با توجه به مشکلات، اهداف، راهبردها، سیاست‌ها و مخصوصاً پروژه‌های تولیدی می‌توان پروژه‌های نهایی برای برطرف کردن فقر شهری محلات هدف برنامه‌ریزی را به این شرح بیان کرد:

ایجاد کاربری‌های ترکیبی (کاربری‌هایی که سازگاری مناسبی باهم دارند) در محله منبع آب به علت کمبود زمین

احداث مدارس غیرانتفاعی در محلات مذکور جهت تسهیل در استفاده از آن برای شهروندان

احداث کودکانستان‌های مناسب در سطح محلات

انتقال کارگاه‌های تولیدی پرسروصدا و آلوده‌کننده و جایگزینی آن با کارگاه‌های سازگار با محیط مسکونی

تقویت فضای سبز و فضای بازی کودکان در همه محلات هدف برنامه‌ریزی

احداث سینما و سایر کاربری‌های خدماتی - فرهنگی شعاع دسترسی مناسب نسبت به محلات هدف

تقویت معابر در کلیه محلات هدف از طریق تعریض و بهسازی آسفالت آن

تعبیه مسیر پیاده‌رو و مسیرهای مخصوص دوچرخه‌سواری

استفاده از مصالح ساختمانی مناسب و بادوام در احداث ساختمان‌ها

شناسایی و معرفی مکان‌های تاریخی موجود در محلات و ساماندهی و بهبود کالبدی این مکان‌ها

منابع

۱. مرکز علمی کاربردی سازمان همیاری شهرداری های استان گیلان (۱۳۸۹) **برنامه ریزی عملیاتی شهرداریها با رویکرد راهبردی**. استان گیلان.
۲. پوراحمد، احمد؛ حبیبی، کیومرث و کشاورز، مهناز (۱۳۸۹) سیر تحول مفهوم شناسی بازآفرینی شهری به عنوان رویکردی نو در بافت های فرسوده شهری، فصلنامه علمی پژوهشی **مطالعات شهر ایرانی اسلامی**، ۱: ۷۳-۹۲.
۳. ترنر، تام (۱۳۷۶)، **شهر همچون چشم‌انداز**، مترجم: نوریان، فرشاد شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری، شهرداری تهران.
۴. فتحی بیرانوند، محمد (۱۳۸۷)، آسیب‌شناسی بافت‌های فرسوده شهری (موانع، کاستی‌ها، راهکارها)، **اولین همایش بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده شهری**، مشهد مقدس، ۲۰ و ۲۱ آذرماه.
۵. سعید نیا، احمد (۱۳۸۲)، **کتاب سبز شهرداری‌ها**، جلد اول **شهرسازی**، انتشارات سازمان شهرداری‌ه، تهران، چاپ اول.
۶. استادی سیسی، منصور (۱۳۸۸) **راهبردهای توسعه شهر با تأکید بر توسعه پایدار «مطالعه موردی: شبستر»**؛ پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی..
۷. صفری، مهسا؛ شیخ‌زاده، طاهره و عربی، یاسر (۱۳۹۱)، **برنامه‌ریزی شهری و راهبردهای توسعه شهر (CDS)**.
۸. کلانتری خلیل‌آباد، هاشمی نژاد حسین (۱۳۸۵)، **برنامه‌ریزی مرمت بافت تاریخی شهر یزد**، انتشارات فراگستر، تهران.
۹. رفیعیان محسن، بمانیان محمدرضا، رفیعیان مجتبی (۱۳۸۹) شناسایی پهنه‌های زمینه‌ساز توسعه خلاق بافت‌های فرسوده با رویکرد گردشگری در برنامه‌ریزی شهری، نمونه موردی محله امامزاده یحیی، ناحیه ۲، منطقه ۱۲ شهرداری تهران، **مدیریت شهری**، شماره ۲۵: ۲۵۷-۲۳۵.
۱۰. ضرابی، علی‌اصغر و شاهی وندی، احمد (۱۳۸۹)، **تحلیلی بر پراکندگی شاخص‌های اقتصادی در استان‌های ایران**، **مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی**، ۲۱ (۲): ۳۲ - ۱.
۱۱. کلانتری خلیل‌آباد، حسین (۱۳۷۸)، **برنامه‌ریزی مرمت بافت تاریخی شهر یزد**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهیدبهشتی.
۱۲. رهنما، محمد رحیم (۱۳۷۵) **احیا بافت قدیم و توسعه شهری (نمونه موردی: بافت‌های مسکونی مرکز شهر مشهد)**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، به راهنمایی اسفندیار زبردست، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی.
۱۳. صداقت رستمی، کبریا؛ اعتماد، گیتی؛ بیدرام، رسول و ملاذ، جعفر (۱۳۸۹)، **تدوین شاخص‌های شناسایی بافت‌های ناکارآمد**، **مجله علمی تخصصی برنامه‌ریزی فضایی**، ۱ (۱): ۱۲۰-۱۰۳.

۱۴. حبیبی، محسن، مقصودی، ملیحه، (۱۳۸۱)، **مرمت شهری**، مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
۱۵. حبیبی، کیومرث؛ پوراحمد، احمد و مشکینی، ابوالفضل (۱۳۸۹)، **بهسازی و نوسازی بافت‌های کهن شهری**، انتشارات دانشگاه کردستان، چاپ اول، تهران.
۱۶. کلانتری خلیل‌آباد، حسین؛ حاتمی نژاد، حسین (۱۳۸۷)، کاربرد تکنیک (AIDA) در برنامه‌ریزی شهری، مطالعه موردی؛ مرمت بافت تاریخی شهر یزد، **فصلنامه جغرافیایی سرزمین، علمی - پژوهشی**، ۵ (۱۹): ۶۸-۶۷.
۱۷. مجیدی، خامنه؛ بتول و محمدی، علیرضا (۱۳۸۴) **درآمدی بر شناخت و سنجش فقر شهری، جغرافیا (نشریه علمی- پژوهشی انجمن جغرافیایی ایران)** دوره جدید، سال سوم، شماره ۶ و ۷ پاییز و زمستان.
۱۸. مشکینی، ابوالفضل؛ دویران اسماعیل و کلهر نیا، بیژن (۱۳۹۲) **سنجش نابرابری و فقر شهری در محلات اسکان غیررسمی و رسمی-مطالعه موردی شهر زنجان، پنجمین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، اردیبهشت ۱۳۹۲.**
۱۹. عزیزی، منصور؛ موحد، علی؛ ساسان پور، فرزانه و نعمت‌کرده (۱۳۹۳)، **تحلیلی بر وضعیت فقر شهری (مطالعه موردی: شهر مهاباد)**، **مجله سپهر**، ۲۳ (۱۹): ۶۹-۶۰.
۲۰. مرکز آمار ایران، (۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵)، «**جمعیت شهرستان‌های استان خوزستان**».
۲۱. نظریور دزکی، (۱۳۹۳)، **سنجش میزان آسیب‌پذیری کاربری‌های ویژه از منظر پدافند غیرعامل در کلان‌شهر اهواز** نمونه موردی: کاربری بهداشتی و درمانی، دانشگاه شهید چمران اهواز.
۲۲. حیدری نیا، سعید (۱۳۹۳)، **سنجش الزامات مکانی کاربری‌های حیاتی و حساس از منظر پدافند غیرعامل**، مطالعه موردی: کلانشهر اهواز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید چمران اهواز.
۲۳. معروف نژاد، ع، (۱۳۹۰)، **تأثیر کاربری‌های شهری در ایجاد جزایر حرارتی مطالعه موردی: شهر اهواز**، **فصلنامه جغرافیایی آمایش محیط**، ۴ (۱۴۹): ۹۰-۶۵.
۲۴. محمدی، محمود؛ محرری، مهدی و اصغری، مرتضی (۱۳۹۳)، **مقایسه تطبیقی روش‌های بهسازی و نوسازی بافت‌های فرسوده با روش‌های ساماندهی مناطق اسکان غیررسمی (نمونه موردی: شهر مشهد)**، **ششمین کنفرانس برنامه‌ریزی و مدیریت شهری با تأکید بر مؤلفه‌های شهر اسلامی**، ۲۲ و ۲۱ آبان.
۲۵. مهندسین مشاور فجر توسعه (۱۳۹۱) **مطالعات بافت فرسوده و توانمندسازی محلات شهر اهواز**، سطح یک: مطالعات راهبردی، سازمان بهسازی و نوسازی اهواز.
۲۶. زنوز، هادی (۱۳۷۹) **ارتباط فقر و نابرابری با سیاست‌های اقتصادی دولت**، مجموعه مقالات فقر در ایران، تهران، دانشگاه علوم بهزیستی و توان‌بخشی.

27. Helleman, G. & Wassenberg F. (2004), The renewal of what was tomorrow's idealistic city, Amsterdam's Bijlmer, **Cities**, 21(1): 3-17.
28. DTI (2009) Strategic **Plan of Sustainable Development** Municipality of Roma, (Democratic Transition Initiative).
29. Moser, C. and Gete M. & Cacia H. (1996) **Urban Poverty Research ModuleII**: Indicators of Urban Poverty, Washington D.C, Working Paper, No.5
30. Alpopi, C., Manole, C. (2014) Integrated urban regeneration- solution for city revitalize. **Procedia economics & Finance**. 6: 178- 185.
31. Paraschiv, M., (2012) Urban (in) Security and Assessment of Extreme Poverty: Residents Perception Referring to Homelessness in Bucharest, **Procedia Environmental Sciences**, 14: 226 – 236.
32. United Nations Population Fund "UNFPA"(2007). "**State of world**. United Nation, NewYork.
33. Zainal, N. R., Gurmit, K., Nor Aisah A. & Jamaliah M. Kh., (2012) Housing Conditions and Quality of Life of the Urban Poor in Malaysia, **Procedia - Social and Behavioral Sciences**, 15(50): 827